

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків
Одеський археологічний музей
Національної академії наук України
Відділ археології Північно-Західного Причорномор'я
Інституту археології Національної академії наук України
Державний архів Одеської області
Грецький фонд культури (Одеса)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XI

Одеса
ОНУ
2016

УДК 9(4-11)"632/1789"
ББК 63.3(4,5)2/5
С773

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 5 від 17 лютого 2016 р.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XI / Голов. ред. І. В. Немченко. –
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
2016. – 610 с.

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XI читань пам'яті професора П. Й. Каришківського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 11–13 березня 2016 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

Рецензенти:

Бруяко І. В. – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
Довгополова О. А. – д.ф.н., професор кафедри філософії природничих факультетів ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

Немченко І. В. – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
Дьомін О. Б. – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
Дзиговський О. М. – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;
Кушнір В. Г. – д.і.н., декан історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова;
Луговий О. М. – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
Булатович С. А. – к.і.н., доцент;
Охотніков С. Б. – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
Руссов М. Д. – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи (Кишинів, Молдова);
Самойлова Т. Л. – к.і.н., зав. Відділом археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ;
Сминтина О. В. – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;
Сорочан С. Б. – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ISBN 978-617-689-159-8

© Колектив авторів, 2016

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016

³⁸ Січинський В. Херсонес — Корсунь. — С. 43.

³⁹ Там само. — С. 42.

⁴⁰ Січинський В. Ранні християнські храми... — С. 84–85.

⁴¹ Там само. — С. 85–86.

⁴² Там само. — С. 86.

⁴³ Історія української архітектури / А.С. Асєєв, В.В. Вечерський, О.М. Годованюк та ін.; за ред. В.І. Тимофієнка. — К., 2003. У бібліографії до монографії згадані і праці В. Січинського, однак не з кримознавчого напрямку.

В. Б. Гребенников, І. О. Снитко (Миколаїв)
НОВИЙ НЕКРОПОЛЬ ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
В М. МИКОЛАЇВ

13 травня 2015 р. при ритті будівельної траншеї під фундамент гаражу мешканцем власної садиби Бабаковим М.М. за адресою Куйбишева, 29 в Ленінському районі м. Миколаїв (мікрорайон Старий Водопой) були знайдені людські кістки, амфора та уламки керамічних глечиків, про що він інформував органи МВС, Миколаївський краєзнавчий музей та держінспекцію по охороні пам'яток культури в Миколаївській області. Комісія держінспекції здійснила виїзд на місце знахідки та провела термінове обстеження з археологічною фіксацією зафіксованого матеріалу.

Садиба М.М. Бабакова знаходиться на достатньо високій похилій надплавній терасі лівого берега р. Інгул на північно-східному боці Миколаївського півострову (рис. 1). Майже все узбережжя в цій частині забудовано власними садибами, що ускладнює масштабні археологічні обстеження та розвідувальну шурфовку в цьому районі міста.

При ритті траншеї для будівництва фундаменту для гаражу, на межі з сусідньою садибою, на глибині близько 1,7—2,0 м від сучасної денної поверхні знайдені людські кістки, амфора південнопонтійського виробництва III ст. н.е. та уламки гончарної та ліпної кераміки, що були землекопами вилучені з ґрунту та складені на будівельному майданчику.

В ході обстеження співробітниками інспекції було зачищено дно траншеї, перевірені відвали ґрунту, в процесі чого зафіксовано окремі частини людського кістяка, уламки ще декількох гончарних посудів, бронзова та залізна пряжки. Таким чином, суто в археологічному плані була досліджена лише частина поруйнованого поховання.

Рис. 1

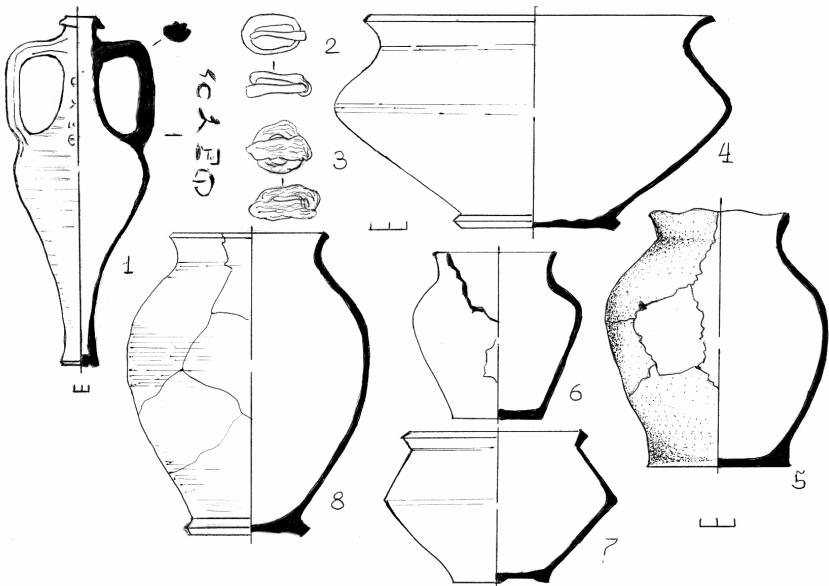

Рис. 2

За знайденими матеріалами об'єкт можна ідентифікувати, як поховання носія черняхівської культури III–IV ст. н.е. Кістяк, скоріше за все, знаходився у випростаному стані на спині, черепом до півночі—північного сходу. Через руйнацію поховання під час землерийних робіт більш детальна його характеристика в археологічному контексті не можлива.

Наводимо опис знахідок з поховання:

1) Світлоглиняна амфора (рис. 2, 1) так зв. «інкерманського типу» (тип F за Д.Б. Шеловим)¹. Від корпусу по поверхні горла червоною фарбою нанесений напис ΘΕΟΥΣ (божественний?). Подібні амфори та їх фрагменти дуже часто знаходять на поселеннях та некрополях черняхівської культури, де вони датуються кінцем III–IV ст. н.е.²

2) Гончарна темнолощена миска закритого типу (рис. 2, 4). Діаметр по вінцю — 0,22 м, по корпусу — 0,126 м, по денцю — 0,095 м. Висота — 0,13 м. Особливістю цього типу мисок є достатньо значна різниця між діаметром вінця (широкий) та денця (вузьке). Такі пропорції та розміри за наявності канелюрів та орнаментатії могли б віднести чашу до категорії ваз, які в даному випадку відсутні. Саме такий тип посудів зафіксований на могильниках Городок³ та Каборга⁴, поселенні Ново-Кондакове.⁵

3) Гончарна біконічна сіролощена миска закритого типу (рис. 2, 7). Діаметр по вінцю — 0,135 м, по корпусу — 0,15 м, по денцю — 0,06 м. Висота — 0,1 м. Подібні миски дуже часто зустрічаються на поселеннях та могильниках черняхівської культури майже по всьому її ареалу. Найближчі аналогії походять з некрополя Чубівка⁶ та поселення Ново-Кондакове⁷. Такі сосуди можна віднести до типу 1 за Б.В. Магомедовим⁸.

4) Гончарний горщик темносірого кольору з рустованою поверхнею (Рис. 2, 8). Фрагментований. Діаметр по вінцю — 0,14 м, по корпусу — 0,19 м, по денцю — 0,09 м. Висота — 0,20 м. Гончарний посуд подібного типу широко відомий як на теренах Північного Причорномор'я, так і далі до півночі. За своєю формою вони аналогічні провінційно-римським зразкам. Відрізняються один від одного переважно за розмірами та якістю тіста. Майже подібний горщик походить з Чубівки⁹.

5) Ліпний горщик світлокоричневого кольору (рис. 2, 5). Фрагментований. Діаметр по вінцю — 0,095 м, по корпусу — 0,05 м, по денцю — 0,1 м. Висота — 0,175 м. Ліпні сосуди різноманітних типів були достатньо широко розповсюджені на теренах ареалу черняхівської

культури. Але на півдні процентне співвідношення ліпної кераміки до гончарної було меншим, ніж на півночі. Цей горщик за своєю формою дуже близький сосудам з могильників Кам'янка-Анчекрак та Вікторівка-П та згідно типології Б.В. Магомедова належить до типу П¹⁰.

6) Невеличкий ліпний горщик коричневатого кольору (рис. 2, 6). Фрагментований. Відсутня значна частина вінця. Діаметр по вінцю — 0,08 м, по корпусу — 0,1 м, по дещу — 0,06 м. Висота — 0,12 м. Аналогічні сосуди знайдені у Великій Коренисі¹¹ та Вікторівці¹². Відносяться до типу III за класифікацією Б.В. Магомедова¹³.

7) Бронзова пряжка овальної форми (рис. 2, 2). Зафіксована в районі тазових кісток. Розміри 0,025 x 0,035 м. Товщина бронзового дроту — 0,003-0,007 м. Подібні пряжки добре відомі серед інвентарю поховань носіїв черняхівської культури. Найближчі аналогії зафіксовані у Каборзі, Кам'янці-Анчекрак¹⁴ та Коблеве¹⁵. За хронологією, судячи зі знахідок у закритих комплексах, не виходять за межі III ст. н.е.

8) Залізна пряжка підокруглої форми (рис. 2, 3). Зафіксована в районі тазових кісток. Розміри 0,025x0,03 м. Товщина залізного дроту до 0,008 м. Метал поганої збереженості. Як і попередня, дуже поширена серед знахідок у похованнях. Найближча аналогія походить з могильника Каборга IV¹⁶. Через погану збереженість цю пряжку дуже важко віднести до якогось конкретного типу.

Обстеження зрізів на ділянці траншеї та візуальний огляд загального рельєфу місцевості дозволяють припустити, що на території садиби М.М. Бабакова та сусідніх садиб знаходиться раніше не відомий некрополь черняхівської культури. Саме поховання, судячи зі знахідок, було здійснене наприкінці III – на початку IV ст. н.е.

¹ Шелов Д.Б. Узкогорлые светлоглиняные амфоры первых веков нашей эры. Классификация и хронология // КСИА. – 1973. – С. 16-21.

² Магомедов Б.В. Черняховская культура Северо-Западного Причерноморья. – К., 1987. – С. 79-80.

³ Магомедов Б.В. Могильник у городища Городок на Южном Буге // Памятники древних культур в Северном Причерноморье. – К., 1979. – С. 110, рис. 3, 5.

⁴ Магомедов Б.В. Каборга IV // Могильники черняховской культуры. – М., 1979. – Табл. XVIII, 18.

⁵ Schultze E., Magomedov B.V., Bujskich S.B. Grautonige Keramik des Unteren Bugebietes in römischer Zeit. Nach Materialien der Siedlungen in der Umgebung von Olbia // Eurasia Antiqua. – Band 12. – 2006. – S. 318, 320, Abb. 24, 1.

⁶ Гребенников Ю.С., Гребенников В.Б., Магомедов Б.В. Черняховские могильники западного побережья Бугского лимана // Памятники римського и

средневекового времени в Северо-Западном Причерноморье. – К., 1982. – С. 139.

⁷ Schultze E., Magomedov B.V., Bujskich S.B. Op.cit. – S. 318, 320, Abb. 24, 6.

⁸ Магомедов Б.В. Черняховская культура. Проблема этноса. – Люблин, 2001. – С. 47, рис. 29.

⁹ Гребенников Ю.С., Гребенников В. Б., Магомедов Б.В. Черняховские могильники западного побережья Бугского лимана... – С. 46, рис. 16, 5.

¹⁰ Магомедов Б.В. Черняховская культура... – К., 1987. – С. 47, рис. 17, 6.

¹¹ Гребенников Ю.С., Гребенников В. Б., Магомедов Б.В. Указ.соч. – С. 138, рис. 1, 2.

¹² Сымонович Э.А. Итоги исследований черняховских памятников в Северном Причерноморье // История и археология юго-западных областей СССР начала нашей эры. – МИА № 139. – М., 1967. – С. 214, рис. 4, 4.

¹³ Магомедов Б.В. Черняховская культура... – К., 1987. – С. 48, рис. 18, 8.

¹⁴ Там же. – С. 72, рис. 31, 12, 13.

¹⁵ Сымонович Э.А. Указ.соч. – С. 220, рис. 9, 4.

¹⁶ Магомедов Б.В. Черняховская культура... – К., 1987. – С. 72, рис. 31, 11.

В. Л. Гуменний (Львів)

SENATUS CONSULTUM DE CN. PISONI PATRE У КОНТЕКСТІ ВЗАЄМИН РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА ПАРФІЇ НА ПОЧАТКУ I ст. н.е.

Вивчення східного напрямку римської зовнішньої політики, незважаючи на значний історіографічний пласт, й досі залишається актуальним. Одним з аспектів римської історії доби імперії, де епіграфічні джерела спричинили найбільш активну дискусію, стала східна політика імперії в епоху Тіберія, зокрема цілий ряд епізодів, пов'язаних з діяльністю на сході племінника принцепса – Германіка, який отримав від сенату спеціальні повноваження для вирішення конфліктних ситуацій у регіоні¹.

Така епіграфічна пам'ятка, як *Senatus consultum de Cn. Pisone patre*, становить для нас інтерес не лише як джерело для вивчення зовнішньополітичної діяльності римлян на сході і їх контактів з Парфянським царством Аршакідів та порубіжними державами, але і для реконструкції пропаганди, офіційної ідеології та інших аспектів, які належать до сфери потестарної імагології².

Після смерті свого онука Гая, який у перші роки нашої ери був направлений на схід з метою врегулювати конфлікт у союзних царствах, Октавіан Август втратив інтерес до будь-яких активних дій у східному напрямку³. Навіть такий регіон, як Вірменія, який римляни вважали сферою свого впливу і який на той час перебував в умовах